

สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของคนใต้ ตอนที่ 2

เดินนำยุทธศาสตร์ข้าวอินทรีย์ของคนเมืองลุง

เกียรติศักดิ์ ยั่งยืน

“แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาข้าวอินทรีย์ จังหวัดพัทลุง” ปี 2559-2563 ซึ่งถือว่าเป็นความก้าวหน้าของการสร้างสรรค์การทำงานระดับจังหวัดโดยอาศัยเกษตรกรอินทรีย์เพื่อยกระดับความสุขให้คนเมืองลุง ยุทธศาสตร์ข้าวอินทรีย์นี้เป็นการพัฒนาให้เป็นแนวโน้มหลักของจังหวัด ในขณะที่ยุทธศาสตร์เกษตรกรรมยั่งยืนชาติเป็นเพียงแค่กระแสรอง ยังไม่นำเอาเกษตรกรรมยั่งยืนไปเป็นแนวโน้มหลักในการพัฒนา โดยจะเห็นจากการมีเป้าหมายให้เกษตรกรรมยั่งยืนเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 3.3 ของพื้นที่เกษตรทั้งหมดในปี 2564

มีปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของภาคใต้ โดยเฉพาะความมั่นคงที่เกี่ยวข้องกับข้าวซึ่งเป็นพืชอาหารที่สำคัญของภาคใต้และทุกภาค ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความไม่สมดุลระหว่างพื้นที่พืชพลังงาน เศรษฐกิจและพื้นที่ข้าว หรือกลไกตลาดที่ราคาสูง จนสร้างแรงให้เกษตรกรหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น และละทิ้งการทำนา ดังที่เห็นนาร้างมากมาย บางครั้งก็เห็นยางพารามีการนำมาปลูกในพื้นที่นาเดิมและนาร้าง ส่งผลให้นิเวศเกษตรเปลี่ยนแปลง และเมื่อพื้นที่นาที่เคยรับน้ำหายไปกลายเป็นร่องสูงจึงส่งผลต่อการไหลของน้ำธรรมชาติที่ไม่สามารถไหลร่องเดิมได้หรือเก็บไว้ในที่ลุ่มได้ จึงจะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดอุทกภัยช่วงหลังน้ำจะระบายได้ยากขึ้น

ในภาคใต้จังหวัดที่ปลูกข้าวปริมาณมากเพียงพอบริโภคต่อคนในจังหวัด ณ ปัจจุบัน คือ จังหวัดพัทลุงและนครศรีธรรมราช นอกนั้นจังหวัดอื่นในภาคใต้ก็ผลิตเช่นกันแต่ยังไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในจังหวัด ดังนั้นเรื่องข้าวจึงเป็นเรื่องสำคัญ และเป็นเรื่องที่ถูกฝ่ายในจังหวัดพัทลุง รวมถึงเกษตรกรหลายกลุ่มร่วมกันผลักดันให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์ข้าวขึ้นโดยเฉพาะในจังหวัดพัทลุง และเข้มข้นขึ้นเมื่อผนวกกับแนวคิดเรื่องเกษตรอินทรีย์ อย่างไรก็ตามประชาคมทำงานด้านพัฒนาได้ตระหนักถึงประโยชน์ในการยกระดับเรื่องข้าวให้เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งและเป็นเครื่องมือของการพัฒนาจังหวัด เพราะถือว่าวิถีข้าวเป็นวิถีที่สืบสานกันมาอย่างยาวนานในจังหวัดพัทลุง ดังคำขวัญที่ว่า “เมืองหนังโนราห์ ภู่นาข้าว พราวน้ำตกแหล่งนกน้ำ ทะเลสาบงาม เขาอกทะลุ น้ำพุร้อน”

การก่อตัวของเกษตรกรอินทรีย์ก่อนจะถึงการทำยุทธศาสตร์การพัฒนาข้าวอินทรีย์จังหวัดพัทลุงที่มีระยะของแผน 5 ปี คือ 2559-2563 แต่การพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนและนาอินทรีย์มีมาก่อนหน้า

นั้น จุดเริ่มต้นสำคัญคือการรวมกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาของเกษตรกร ซึ่งเป็นปัญหาร่วมกัน นั่นคือ ภาระการแก้ปัญหาจากสาเหตุภัยธรรมชาติ เนื่องจากในปี 2518 น้ำท่วมนาข้าวทำให้เกิดความเสียหายมากกับชุมชน ต่อมาในปี 2525 ประสบปัญหาน้ำเค็มไหลเข้าในคลองปากประอย่างหนัก และปี 2535 หอยเชอรี่ระบาดทำลายนาข้าว ปี 2548 ประสบกับปัญหาน้ำท่วมอีกครั้งทำให้มีน้ำท่วมขังในพื้นที่นาข้าวทำให้ข้าวเสียหาย และอีกปัญหาที่เป็นจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มวิเคราะห์ปัญหา คือ ปัญหาการใช้สารเคมีในการเกษตร ในปี 2518 เช่นกัน เกษตรกรใช้ฟูราดาน และสารเคมีทำลายตอยางพาราในพื้นที่ภูเขา ทำให้สารพิษไหลลงสู่แหล่งน้ำ ปลาและพืชอาหารในนาข้าวเริ่มลดลง นอกจากนี้สารพิษตกค้างทำให้ผลผลิตข้าวลดลง ต่อมาในปี 2522 เกษตรกรเริ่มทำนาปรัง โดยใช้รถไถเดินตามและปลูกข้าวพันธุ์ กข7 ข้าวพันธุ์ กข11 และข้าวพันธุ์ กข13 ทำให้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองสูญหาย วัฒนธรรมข้าวสูญหายไป เช่น การทำขวัญข้าว การแรกเก็บข้าว การกวนข้าวยาคุ และสุดท้ายเกิดปัญหาหนี้สินตามมาจากต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นและการใช้จ่ายที่ไม่เพียงพอเพราะการพึ่งตนเองเองค่อยๆน้อยลง

และในปัจจุบันวิถีการผลิตเปลี่ยนจากระบบเกษตรแบบดั้งเดิมไปอย่างมาก ชาวนาหลายคนในกลุ่มเกษตรกรรวมเลือกเมื่อครั้งคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่อง เวทีทบทวนความรู้และพัฒนาโจทย์เพื่อการปรับตัวของชาวนาไทยภายใต้การเปลี่ยนแปลงการผลิตและการตลาดข้าว”¹ ได้วิพากษ์เรื่องนี้ความว่า “ความมั่งคั่งของวิถีการผลิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ระหว่างคนในชุมชน และคนกับสิ่งแวดล้อม ถูกเปลี่ยนเป็นระบบเกษตรเพื่อการค้า มีการส่งเสริมการใช้สารเคมีทางการเกษตร การปลูกพืชเชิงเดี่ยว และระบบการผลิตที่ทันสมัย เกษตรกรเป็นนักจัดการนา คือจ้างเกือบทุกอย่าง หนี้สินตามมา และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเริ่มหายไป”

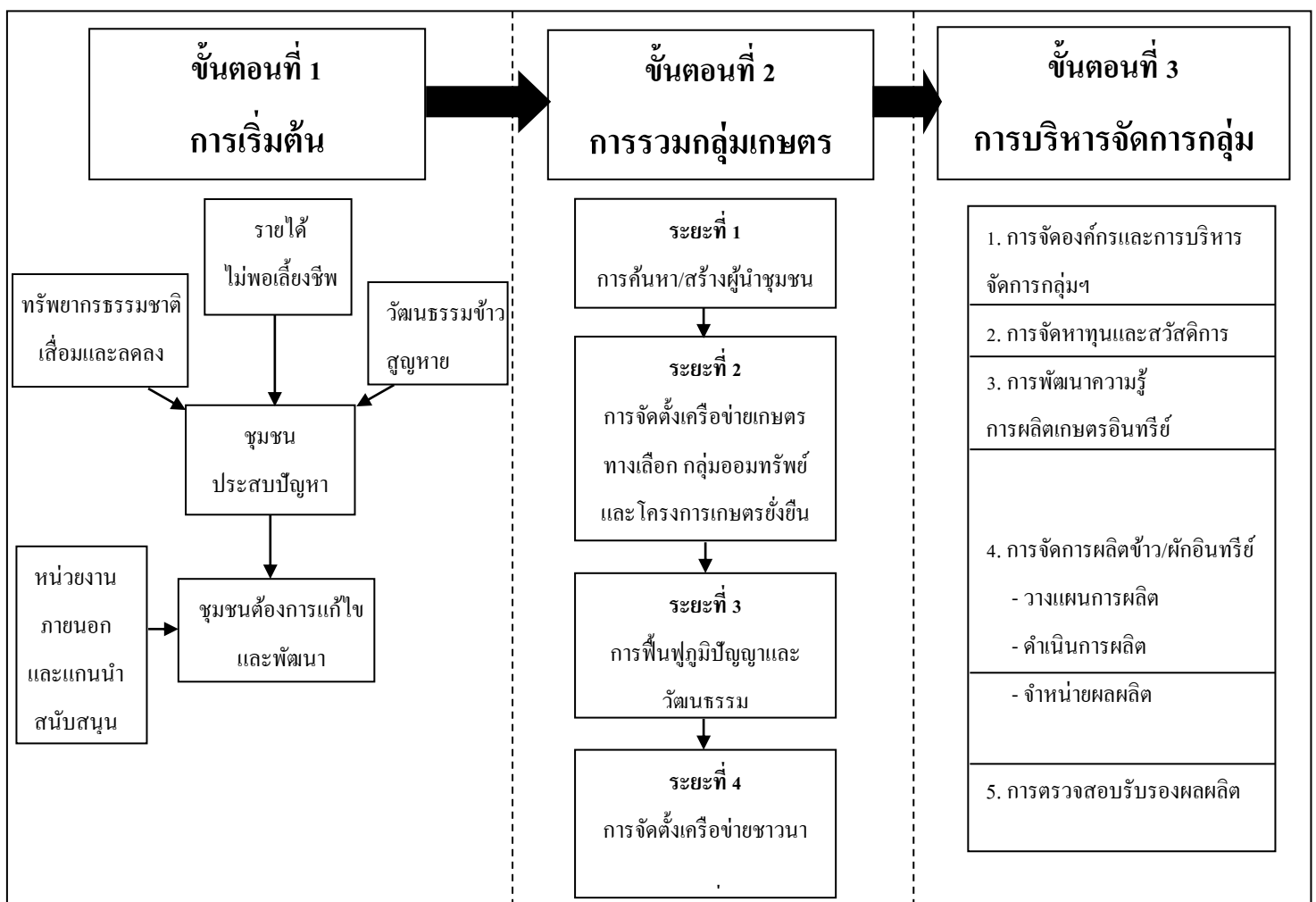
จากกระบวนการกลุ่มที่ร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา ผนวกกับมีหลายองค์กรดำเนินงานพัฒนา อาทิ เครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือก มูลนิธิเกษตรกรรวมยั่งยืน (ประเทศไทย) วิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ ศูนย์วิจัยข้าวจังหวัดพัทลุง ฯลฯ เข้าร่วมทำงานผลักดัน โดยสนับสนุนให้เกิดการปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน/เกษตรอินทรีย์ใช้เป็นทางออกกับปัญหาต่างๆ การส่งเสริมหรือสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ต้นแบบ และนำมาวิเคราะห์ ทำให้เห็นบทเรียนและสร้างทางออกในการแก้ปัญหาผ่านแนวคิดเกษตรกรรวมยั่งยืนที่มีปรับใช้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับภูมินิเวศ

การก่อตัวของเครือข่ายชาวนาทางเลือก โดยเฉพาะเครือข่ายในพื้นที่นา เป็นกลุ่มที่มีการพัฒนาโดยชุมชนเอง โดยเริ่มจากการเป็นสมาชิกในเครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือกเมืองลุง ตามความต้องการร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ซึ่งขณะนั้นมีสมาชิก 10 กลุ่ม รวมทั้งหมด 209 ครอบครัว และต่อมามีภาคี

¹ 2 สิงหาคม 2559 ณ. วิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ

องค์กรชาวบ้านร่วม 6 กลุ่ม² ปัจจุบัน คือ ปี 2560 กลุ่มได้มีการขยายตัวมากขึ้นเท่าตัวแบบชุมชนกับชุมชน บุคคลกับบุคคล เป็นต้น³

การรวมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์จังหวัดพิจิตรแบ่งได้ 3 ขั้นตอน ได้แก่ เป็นขั้นการเริ่มต้น ขั้นการรวมกลุ่ม และขั้นการบริหารจัดการกลุ่ม ดังแผนภาพข้างล่างซึ่งในแต่ละระยะให้ความสำคัญต่อประเด็นเนื้อหาแตกต่างกันในขั้นเริ่มต้นมีการวิเคราะห์ปัญหา จัดการข้อมูล และประเด็นสำคัญร่วมต่างๆของเครือข่าย อาทิ ทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมและลดลง รายได้ไม่เพียงพอ วัฒนธรรมข้าว สูญหาย ฯลฯ ต่อมา มีการรวมกลุ่ม ซึ่งการรวมกลุ่มสามารถแบ่งเป็น 3 ระยะ และในขั้นสุดท้ายมีการจัดการความรู้ และบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งเน้นเรื่องการบริหารองค์กร จัดการทุนและสวัสดิการต่างๆ เป็นต้น

² สํารวจข้อมูลปี 2558

³ ข้อมูลจากผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรทางเลือกภาคใต้ ปี 2560

พัฒนาการของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ จังหวัดพัทลุง หากเริ่มนับจากปี 2537 สามารถแบ่งได้ 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 : ระยะค้นหา สร้างผู้นำและการเรียนรู้ของสมาชิกชุมชน เริ่มจากการจัดสัมมนาเครือข่ายเกษตรทางเลือกภาคใต้ในปี 2535-2539 ค้นหาเกษตรต้นแบบ เช่น ลุงเคียง คงแก้ว สอนสังคมวนเกษตร ซึ่งมีแนวคิดและพื้นที่รูปธรรม มีสาระของการจัดการเพื่อการพึ่งตนเอง เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และระบบภายในแปลงพืช ผัก ต้นไม้ สัตว์ อยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีการพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อีกภายในชุมชนและเครือข่ายได้มีการนำความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างแกนนำและกำลังพัฒนาระบบเกษตรกรรมทางเลือก/เกษตรอินทรีย์ซึ่งเน้นการพึ่งตนเองของชุมชน เรื่องเศรษฐกิจสุขภาพ สิ่งแวดล้อม

ระยะที่ 2 : ระยะจัดตั้งและการพัฒนาเครือข่ายเกษตรทางเลือกเมืองลุง ชุมชนรวมกลุ่มเรียนรู้ครั้งแรกจากการจัดสัมมนาเครือข่ายเกษตรทางเลือกภาคใต้ จากนั้นปี 2540-2543 ได้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์ ในระบบเกษตรเน้นการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น สอนสมรม ไร่นาจวนผสม และได้มีการร่วมมือกิจกรรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายเกษตรทางเลือกภาคใต้ มีการหนุนเสริมให้แกนนำแต่ละพื้นที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างกลุ่มและพลังของชุมชน ทำให้มีการพัฒนาเกิดเป็นกลุ่มในแต่ละพื้นที่ จำนวน 7 พื้นที่ และต่อมาก็ได้มีคนทำงานของเครือข่ายเกษตรทางเลือกภาคใต้ หนุนเสริมให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของแต่ละกลุ่ม มีการศึกษาดูงานเวทีประชุม สัมมนา ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาจนเกิดการเชื่อมร้อยเครือข่ายขึ้น เป็นเครือข่ายในระดับจังหวัด ชุมชนจัดตั้งเป็นเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน จ.พัทลุง และพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็งขึ้น ต่อมาในปี 2547 เปลี่ยนชื่อเป็นเครือข่ายเกษตรทางเลือกเมืองลุง โดยแบ่งกลุ่มสมาชิก ตามลักษณะภูมินิเวศเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร และพัฒนาระบบเกษตรที่สอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศ และระบบนิเวศ และการฟื้นฟูระบบความสัมพันธ์เชื่อมโยงช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างภูมินิเวศ เรียก เกลอลเขา เกลอลเล เกลอลนา พื้นที่แบ่งได้ 3 โซน ได้แก่ โซนนา โซนเล และโซนเขา ประกอบด้วยเกษตรกรรายย่อยจาก 10 กลุ่ม

ระยะที่ 3 : ระยะฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ด้วยวิถีชีวิตประชาชนในพื้นที่ภาคใต้ซึ่งมักมีการพบปะสนทนาและนำผลผลิตทางการเกษตรที่ตนผลิตได้มาทำบุญในงานบุญต่างๆ ร่วมกัน ทำให้สมาชิกชุมชนมีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นเกี่ยวกับผลผลิตที่ได้และการทำการเกษตรของแต่ละคน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จากวงสนทนาสมาชิกหลายรายเกิดแนวความคิดต้องการฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิม มีการทำงานร่วมกับภาคีแบบมีส่วนร่วม กระบวนการผลิตนำภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ และฟื้นฟูความเชื่อและวัฒนธรรมข้าวในการเคารพแม่โพสพ แม่คงคา แม่ธรณี การทำขวัญข้าว การทวนข้าวสวย ประเพณีการทิ่มเม่า และการลงแขก (ซอมมือ) ออกปากกินนาวาน เป็นต้น นอกจากนี้ในปี 2541 รัฐส่งเสริมให้ปลูกผักพื้นบ้านในบริเวณบ้านไว้บริโภคและจำหน่าย โดยมีคำขวัญ

การขับเคลื่อน ดังนี้ 'ผักพื้นบ้าน สืบสานบรรพชน เพื่อคนรุ่นใหม่' และมีตลาดสีเขียวสำหรับการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร และส่วนมีการกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์ผักพื้นบ้านในท้องถิ่น

ระยะที่ 4 : การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ เริ่มต้นจากกลุ่มย่อยกลุ่มหนึ่งในเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกเมืองลุงสนใจผลิตเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมี จึงมีแนวคิดจัดตั้งกลุ่มทำนาเกษตรอินทรีย์ และแนวคิดดังกล่าวขยายสู่กลุ่มอื่นๆ ด้วยกลไกการแลกเปลี่ยนความรู้ในชุมชน และกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกเมืองลุงสนับสนุนให้เกษตรกรผลิตพืชอินทรีย์ ทำให้กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เพิ่มจำนวนสมาชิกมากขึ้น จึงจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในที่สุด และตั้งแต่ปี 2548 นั้น ประเด็นข่าวถูกให้ความสำคัญเป็นหลักในการขับเคลื่อน เนื่องจากการลดลงของพื้นที่นาข้าว มีการใช้พื้นที่นาปลูกยางพาราและปาล์มมากขึ้นต่อเนื่อง อีกทั้งการทำนาปัจจุบันต้องพึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น เกษตรกรต้องซื้อพันธุ์ข้าว จ้างไถนา การขาดสืบต่อจากคนรุ่นใหม่ ฯลฯ คราวเรือนที่มีนาที่นาจึงเลิกทำนาปล่อยเป็นนาร้างมากขึ้นเช่นกัน สำหรับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ซึ่งมีการรวมกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาจึงเห็นร่วมกันว่าชาวนาควรจะเปลี่ยนรูปแบบมาให้ความสำคัญกับการทำนาอินทรีย์ ที่เป็นการพึ่งตนเอง และเกื้อกูลระบบนิเวศ จึงจะเป็นรอดได้

กระบวนการเกษตรกรรมยั่งยืน ได้เดินทางมาเป็นระยะมากกว่า 20 ปี เกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์เริ่มมีมาก ไปพร้อมกับผู้บริโภคที่มากขึ้น อีกทั้งการให้ความสนใจและทำงานร่วมอย่างต่อเนื่องของฝ่ายราชการและองค์การบริหารส่วนจังหวัดและท้องถิ่น ประเด็นเกษตรปลอดสารพิษจึงกลายเป็นกระแสความสนใจของชุมชน สังคม และเป็นต้นทุนสำคัญในการเกิดประชาคมเพื่อวางเป้าหมายให้จังหวัดพัทลุงไปสู่เมืองเกษตรอินทรีย์ ในชื่อว่า แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาข้าวอินทรีย์ จังหวัดพัทลุง ปี 2559-2563 ซึ่งถือว่าเป็นความก้าวหน้าของการสร้างสรรค์การทำงานระดับจังหวัดโดยอาศัยเกษตรอินทรีย์เพื่อยกระดับความสุขให้คนเมืองลุง ยุทธศาสตร์ข้าวอินทรีย์นี้เป็นการพัฒนาให้เป็นแนวโน้มหลักของจังหวัด ในขณะที่ยุทธศาสตร์เกษตรกรรมยั่งยืนชาติ เป็นเพียงแค่กระแสรอง ยังไม่นำเอาเกษตรกรรมยั่งยืนไปเป็นแนวโน้มหลักในการพัฒนา โดยจะเห็นจากการมีเป้าหมายให้เกษตรกรรมยั่งยืนเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 3.3 ของพื้นที่เกษตรทั้งหมดในปี 2564

สำหรับกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ข้าวอินทรีย์นั้น ได้ทำประชาคมผ่านชาวนา นักวิชาการองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มธุรกิจข้าว ภาครัฐ จากการระดมความคิดเห็นค้นพบจุดแข็งของจังหวัดพัทลุง ที่สามารถเป็นกำลังภายในในการขับเคลื่อนสู่เมืองข้าวอินทรีย์ ดังนี้

- 1) สภาพพื้นที่เหมาะต่อการปลูกข้าวสังข์หยด ข้าวสังข์หยดได้รับการจดทะเบียนเป็นดัชนีบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Indicator : GI) มีทุ่งนาที่เหมาะสมต่อการใช้น้ำในนาอินทรีย์ ได้แก่ อ.ป่าพะยอม อ.ศรีบรรพต, อ.ควนขนุน, อ.เขาชัยสน, อ.บางแก้ว มีพื้นที่เหมาะสมที่จะขยายผลในการผลิตเพิ่ม เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- 2) เกษตรกรมีประสบการณ์ในการผลิตข้าวมายาวนาน มีศูนย์เรียนรู้การผลิต
- 3) มีผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้แบบครบวงจรในพื้นที่
- 4) ข้าวอินทรีย์มีลักษณะเฉพาะ เช่น หอม นุ่ม ตรงความต้องการของตลาด มีข้าวสังข์หยดซึ่งได้รับการยอมรับว่าอุดมไปด้วยสารอาหาร ที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย เป็นที่ต้องการของผู้ที่ดูแลสุขภาพ สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคและผู้ผลิต
- 5) มีเกษตรกรต้นแบบที่พึ่งตนเองด้านพันธุ์ข้าว มีศูนย์วิจัยข้าวในพื้นที่/ชุมชน และมีศูนย์เรียนรู้ดินและปุ๋ยชุมชนทุกตำบลมีศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน 3 โซน มีพันธุ์ข้าวที่สมบูรณ์และคุณภาพ
- 6) บุคลากรมีความเชื่อมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์ เพิ่มขึ้นสามารถกำหนดมาตรฐานข้าวอินทรีย์ได้เอง (สินค้าเกษตร) และใช้แนวทางรับรองอย่างมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งกระบวนการรวมกลุ่มและสร้างโอกาสทางการตลาด
- 7) การควบคุมสินค้าข้าวเปลือก ข้าวสารสะดวกในแต่ละโซนสำหรับควบคุมคุณภาพมีที่รองรับผลผลิตและเมล็ดพันธุ์ข้าวเพียงพอ มีคุณภาพดี
- 8) มีการแปรรูปโดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านแบบดั้งเดิม มีองค์ความรู้การแปรรูปข้าว เป็นยา, เครื่องสำอาง อาหาร ขนม และเครื่องดื่ม
- 9) จังหวัดพัทลุงเป็นแหล่งเรียนรู้เกษตรอยู่แล้ว สามารถพัฒนาและเชื่อมโยงยกระดับเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่มีทั้งอาหาร กิจกรรม ผลิตภัณฑ์ ข้าวอินทรีย์ ฯลฯ ที่ขึ้นชื่อของจังหวัด

ปรากฏการณ์ภูมิใจและนิยมในข้าวพื้นบ้านและข้าวอินทรีย์ของคนเมืองลุง กลายเป็นจุดรื้อฟื้นนิยามใหม่ของวิสัยทัศน์เมืองข้าว เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีเมืองเกษตร ความเป็นเอกลักษณ์ของการผลิตและวัฒนธรรม และนับว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ปรับแนวทางการพัฒนาเกษตรสู่ระบบที่ยั่งยืน ทิศทางของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา พ.ศ.2559-2563 ประกอบด้วยวิสัยทัศน์ พันธกิจ และประเด็นยุทธศาสตร์ ดังนี้

วิสัยทัศน์

**“ข้าวอินทรีย์พัทลุงคุณภาพสูงมาตรฐานสากล
สร้างคุณภาพชีวิตคน สร้างอาชีพเกษตรกร สร้างรายได้ชุมชน สร้างสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน”**

ข้าวอินทรีย์พัทลุงคุณภาพสูงมาตรฐานสากล หมายถึง

- การผลิตข้าวอินทรีย์พัทลุงมีมาตรฐานการเกษตรอินทรีย์ระดับสากล ผลผลิต ข้าวมีคุณภาพสูง สามารถแข่งขันได้ในตลาดข้าวคุณภาพเพื่อสุขภาพในประเทศ และต่างประเทศ
- ข้าวอินทรีย์พัทลุงเป็นข้าวพื้นเมือง ที่มีดัชนีบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

สร้างคุณภาพชีวิตคน หมายถึง

- เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความรัก ภาคภูมิใจในอาชีพ และวิถีเกษตรอินทรีย์
- คนพัทลุงรับประทานข้าวพื้นเมือง ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรเพิ่มขึ้น สามารถพึ่งตนเองทางอาหารได้มากขึ้น เพียงพอต่อความต้องการของจังหวัด

สร้างอาชีพเกษตรกร หมายถึง

- ผลผลิตข้าวอินทรีย์ ผลิตรัถภัณฑ์ข้าวอินทรีย์สามารถสร้างคุณค่า และมูลค่าเพิ่มเชิงบูรณาการ แก่ชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในผลผลิต และผลิตรัถภัณฑ์แก่ประชาชน สร้างโอกาสทางรายได้ แก่ชุมชน เกษตรกร ประชาชนในชุมชนมีอาชีพ และรายได้จากการจำหน่ายผลผลิต และผลิตรัถภัณฑ์จากข้าวอินทรีย์
- ผลผลิตข้าวอินทรีย์ ผลิตรัถภัณฑ์ข้าวอินทรีย์สามารถสร้างรายได้แก่ชุมชน จังหวัดที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง

สร้างรายได้ชุมชน หมายถึง

- มีวิสาหกิจชุมชนข้าวอินทรีย์ที่มีความสามารถในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน หรือองค์กร ผู้ประกอบการรายย่อย ที่มีมาตรฐานของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม มีความสามารถในการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตรัถภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง สมาชิกและผู้ประกอบการมีรายได้จากการดำเนินงาน บริหารจัดการด้วยธรรมาภิบาล มีการจ้างงานเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และผู้ประกอบการขนาดย่อยจากผลิตรัถภัณฑ์ข้าวอินทรีย์
- เกิดเครือข่ายผู้ผลิต แปรรูป และจัดจำหน่ายผลิตรัถภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ในจังหวัดพัทลุง และมีศักยภาพในการเชื่อมโยงเครือข่ายกับจังหวัดใกล้เคียง หรือกับคู่ค้าทั้งใน และต่างประเทศ
- มีตราสินค้าจากผลิตรัถภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ เป็นแบรนด์ของจังหวัด ที่มีศักยภาพในการแข่งขันในตลาดภายในประเทศ และส่งออกต่างประเทศ

สร้างสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน หมายถึง

- สภาพแวดล้อมทางการเกษตรข้าวอินทรีย์ของจังหวัดโดดเด่นด้านการรักษาสิ่งแวดล้อม และการมีความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ

จะเห็นได้ว่าการออกแบบแผนยุทธศาสตร์ข้าวอินทรีย์จังหวัดพัทลุง มีพัฒนาการยาวนาน และตกผลึกจากต้นทุนเดิมไม่ว่าในเรื่องของสภาพพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำเหมาะกับการปลูกข้าวนาหรือในพื้นที่ที่เป็นเนิน ควน ก็มีการปลูกข้าวไร่ มีภูมิปัญญาการผลิตที่ตกทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันได้ปรับประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม วัฒนธรรมข้าวยังคงหลงเหลืออยู่ และการที่ข้าวสังข์หยดได้ถูกกำหนดให้เป็นข้าวบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ยิ่งทำให้ข้าวสังข์หยดและจังหวัดพัทลุงเป็นที่รู้จักในฐานะเมืองข้าวของภาคใต้มากขึ้น อย่างไรก็ตามภายใต้เป้าหมายเชิงหลักการนอกจากต้องการผลิตข้าวให้เพียงพอและมีทางเลือกในการบริโภคให้กับคนในจังหวัดได้กินข้าวไม่ใช่สารเคมีแล้ว ผลที่ได้การวิคิดอย่างเชื่อมโยงทั้งกระบวนการที่เกิดจากคุณูปการของการทำเกษตรอินทรีย์นอกจากทำให้สิ่งแวดล้อมดี ยังสามารถใช้ผลดีของสิ่งแวดล้อมและเกษตรที่ปลอดภัยสร้างให้เกิดเป็นการท่องเที่ยว นอกจากการจัดการให้เกิดการขายข้าวในแบบตลาดภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งแผนยุทธศาสตร์ได้ออกแบบเชื่อมโยงหลายภาคส่วนเข้ามาจัดการบริหารการตลาดอย่างเป็นจริงเป็นจังพร้อมตั้งเป้าหมายการส่งออกที่ได้รับมาตรฐาน และพื้นที่การผลิตอยู่ที่ 20,000 ไร่ เลยทีเดียว

และเมื่อเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)⁴ บางส่วนได้ระบุเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืนอยู่ในยุทธศาสตร์ที่ 4 “การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน” ซึ่งทิศทางการเกษตรกรรมภายใต้แผน 12 ทิศทางหลักยังคงเป็นการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารที่ตอบสนองกับความต้องการของตลาดและเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมเกษตรโดยมีเป้าหมายให้เศรษฐกิจภาคการเกษตรขยายตัวปีละ 3% เพิ่มรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรของเกษตรกรเป็น 59,460 บาทต่อครัวเรือน ในปี 2564 และเมื่อลองวิเคราะห์เปรียบเทียบการขับเคลื่อนแผนเกษตรในระดับจังหวัด กรณีพัทลุง พบว่าการพัฒนาเกษตรกรรมตามแนวทางเกษตรกรรมยั่งยืนยังคงเป็นเกษตรกรรมกระแสรอง ทั้งนี้โดยมีการตั้งเป้าหมายเพิ่มพื้นที่เกษตรกรรมยั่งยืน ภายใต้รูปแบบต่างๆ เช่น เกษตรผสมผสาน วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ ให้มีพื้นที่เพิ่มเป็น 5,000,000 ไร่ ในปี 2564 ซึ่งเป็นนโยบายที่น่าติดตามทีเดียวว่าจะมีการจัดกลไกการส่งเสริมอย่างไรให้เกิดการพัฒนาได้อย่างบรรลุเป้าหมายทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ ภายใต้ตัวเลข 5 ล้านไร่ที่จะไปให้ถึงอย่างไร

อย่างไรก็ตามบทเรียนการทำงานของภาคประชาชนพบว่าการก่อเกิดกระบวนการเกษตรอินทรีย์ด้วยจิตวิญญาณและเครือข่ายที่เข้มแข็ง ไม่ได้เกิดจากการตั้งตัวเลขหรือฝันถึงพื้นที่เป้าหมายก็ไร แต่พบว่าการขยายงานกลับเกิดจากการเรียนรู้ของภาคประชาชน คนเล็กคนน้อย ไม่เกิดจากจากอำนาจโครงสร้าง

⁴ เผยแพร่ วันที่ 22 กรกฎาคม 2559 โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ใดๆ เรียนรู้จากคนสู่คน กลุ่มสู่กลุ่ม เครือข่ายสู่เครือข่าย สถาบันสู่สถาบัน กันมานานแล้ว และหากนับกันจริงๆ ปัจจุบันได้ก่อเกิดแปลงเกษตรกรรมยั่งยืนที่ไม่ได้ถูกนับอยู่ในระบบของภาครัฐขึ้นจำนวนมาก จนก่อเกิดความก้าวหน้า และนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ขึ้นมากมาย

เพราะแท้จริงแล้วแม้ตัวเลขจะสามารถถูกนับสำเร็จหรือไม่ แต่ระดับชุมชน และภายในจังหวัด พัทลุงยังคงจะต้องเดินหน้าต่อไปเพื่อให้เกษตรอินทรีย์เป็นภาพลักษณ์ของจังหวัด และผลิตเพื่อเป็นฐานความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจให้ได้ ดังวิสัยทัศน์ของชาวเมืองลุงที่วางไว้ว่า จะผลิต “ข้าวอินทรีย์พัทลุง คุณภาพสูงมาตรฐานสากล เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตคน สร้างอาชีพเกษตรกร สร้างรายได้ชุมชน สร้างสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน”

แหล่งข้อมูลอ้างอิง

โครงการศึกษาค้นคว้าความรู้การจัดการเกษตรกรรมยั่งยืน สู่อการขับเคลื่อนระดับนโยบาย จังหวัด พัทลุง.2558. มุฉนินิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย)

เอกสารวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาข้าวอินทรีย์ จังหวัดพัทลุง

http://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=6101&filename=index เผยแพร่ วันที่ 22 กรกฎาคม

2559 โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ